

Галина КУЗЬ¹

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID 0000-0003-0075-4657

Фразеологічний мінімум з української мови для слов'яномовних студентів (рубіжний та високий рівні, B1-B2)

Необхідність залучення фразеологізмів у процес вивчення української мови як іноземної (УМІ) впливає із їх високої країнознавчої цінності та здатності відображати ментальність, поведінкову специфіку українців. Важливість оволодіння фразеологією зумовлена також тим, що чимало фразеологічних зворотів не менш уживані, ніж їх лексичні синоніми, а деякі є єдиними позначеннями явищ і фактів. В. Мокієнко у статті *Фразеологія обучаємого и фразеологія обучающего (проблеми методики освоєния фразеологізмів)* із цього приводу зазначає: „Вивчаючи фразеологізми і прислів'я, можна займатися і фонетикою, граматику, лексикою, синтаксисом. Але – більше того, розшифровка фразеологічних образів дає багато для розуміння національної культури, міфології, сучасного життя” (переклад українською наш – Г.К.)².

Одне з основних завдань у роботі з мовою з метою її викладання іноземцям полягає в комунікативно доцільному і коректному обмеженні мовних фактів. Мовний матеріал, що є змістом навчання, складає однорідні до певної міри сукупності мовних фактів, які в методиці отримали назву „мовних мінімумів”. У цій розвідці піде мова про обсяг і наповнення фразеологічного мінімуму для рубіжного та високого рівнів (B1-B2) як необхідного складника формування лінгвокраїнознавчої компетенції у процесі навчання мови у слов'яномовній аудиторії. Мета дослідження – окреслити кількісну та

---

¹ Галина Кузь – доцент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, лектор української мови Інституту україністики Пряшівського університету в Пряшеві, kuz.halya.cv@gmail.com

² V. Mokienko, *Frazeologija obučaemogo i frazeologija obučaišego (problemy metodiki osvoenija frazeologizmov)* [v:] „Vestnik RUDN. Serija Russkij i inostrannyj žykyi metodika ih prepodavaniâ”, 15(3), 2017, s. 333.

якісну структури фразеологічного мінімуму, запропонувати користувачам фразеологічний матеріал, який може бути використаний при створенні програм, підручників, навчальних посібників, книг для читання, навчальних словників та ін. Новизна та актуальність визначаються недослідженістю цієї проблеми в глотидактиці УМІ в прикладному аспекті.

Поняття фразеологічного мінімуму на сьогодні ще не цілком сформоване: фразеологізми часто рекомендують включати до складу лексичних мінімумів, що цілком виправдано, адже добір лексичних та фразеологічних одиниць для кожного з визначених „Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти” рівнів володіння іноземною мовою тісно пов’язаний із мінімумом комунікативним. Останній своєю чергою відображається в переліку ситуацій і розмовних тем, опрацьовуваних в процесі опанування відповідного мовного рівня³. Подібна практика має місце в російській методичній науці: фразеологізми та паремії включені до високого (B2) та вищого (C1) лексичних мінімумів російської мови як іноземної у формі додатків⁴. Власне, тому вважаємо за необхідне, з’ясовуючи обсяг та зміст фразеологічних мінімумів, відштовхуватися також від уже сформованих кількісно, якісно і тематично лексичних тезаурусів.

Формування фразеологічних мінімумів вимагає перш за все відповіді на запитання: а) що взяти за одиницю відбору; б) скільки таких одиниць необхідно; в) які саме одиниці варто вибирати; г) якими критеріями необхідно керуватися при їх відборі. На наш погляд, до лінгводидактичного процесу мають бути залучені різні типи фразеологізмів у широкому розумінні цього терміна: ідіоми, фразеологічні вирази і сполучення, структури, що виконують номінативну й комунікативну функції, фразеологічні одиниці, що побудовані за моделлю словосполучення і речення, а також вигуківі фразеологізми, фразеологічні комунікативи та ін., оскільки зазначені різновиди мовних одиниць використовуються для реалізації різних комунікативних завдань. З огляду на рівень володіння мовою учнів на рівнях B1-B2 можливе включення в список обмеженої кількості фразеологізмів, супроводжуваних у словниках помітками *просторічне, згрубіле, застаріле, книжне, лайливе, спеціальне* та ін.

Кількісний параметр фразеологічних (паремійних) мінімумів для різних сертифікаційних рівнів, на жаль, ще не визначений остаточно, хоча спроби виокремлення та формування таких переліків мають місце. У вже згадуваний додаток до лексичного мінімуму для високого рівня (B2) російської мови включено 145 одиниць. Щоправда, як зазначає дослідниця Н. Андрюшина, „в процесі його використання стало очевидно, що частину цього списку варто перенести на рубіжний рівень (B1), а перелік одиниць високого рівня

³ *Zagal'noëvropejs'ki Rekomendacii z movnoi osviti: vivčennâ, vikladannâ, ocinûvannâ*, за ред. Ū. Nikolaëvoï, Kiïv 2003.

⁴ N. Andrûšina, *Leksičeskie minimumy po russkomu âzyku kak inostrannomu: problema otbora leksičeskih i frazeologičeskih edinic* [v: „Problemy istorii, filologii, kul'tury”, nr 3(33), 2011, s. 650-651.

доцільно збільшити приблизно до 250 одиниць. При роботі над аналогічним розділом вищого рівня (С1) укладачі дійшли висновку, що його обсяг повинен скласти не менше 500 одиниць (саме такий обсяг мають багато сучасних фразеологічних мінімумів)⁵. Польський дослідник Г. Шпіля у праці *Minimum paremiologiczne języka polskiego, badanie pilotażowe* з-поміж 300 прислів'їв, вибраних на підставі анкет, визначив 72 найпопулярніші одиниці, які і склали пареміологічний мінімум⁶. Уважаємо, що фразеологічний мінімум з УМІ для рівнів В1-В2 може включати 150-250 різнотипних та різностильових фразеологічних одиниць.

Окрім визначення й апробування методів відбору фразеологічних (пареміологічних) одиниць для їх включення у фразеологічні мінімуми, на наш погляд, варто брати до уваги можливості пасивного й потенційного фразеологічних мінімумів, які можуть формуватися у процесі засвоєння лексики та в процесі самостійної роботи із художніми, публіцистичними та науковими текстами. Ще в 1958 році С. Skorupka звернув увагу на те, що у фразеологічних масивах різних мов виокремлюється спільна інтернаціональна частина, яку науковець назвав „натуральною”. До такої він відносить фразеологізми, побудовані на аналогіях з назвами частин людського тіла (*голова, серце*), географічними і метеорологічними назвами (*море, океан*), анімалізмами (*кінь, собака*), які мають спільну основу в явищах природи, в спостереженнях людини за природою, її виявами⁷. З огляду на це фразеологічні сполучення із словами „серце” (*падає, говорить*), „душа” (*співає, бажає*), назвами частин тіла („рука” (*тверда, права*)) можна віднести до потенційного чи пасивного сегменту, адже їх семантизація не складатиме труднощів принаймні в аудиторії, яка володіє ще однією слов'янською мовою.

Які саме фразеологізми варто вибирати? Якими принципами необхідно керуватися при їх відборі? У глотидактиці вирізняють такі критерії відбору фразеологічного мінімуму: лінгвокраїнознавча та комунікативна цінність, доступність, нормативність, пов'язаність із граматичним і лексичним мінімумами, можливість витлумачити фразеологічну одиницю стисло і знайомими словами, прозора внутрішня форма, наявність відповідника в рідній мові/екзотичність, орієнтація на сучасну дійсність. На різних рівнях вивчення мови важливість названих критеріїв є різною. Якщо на початковому та базовому рівнях (А1-А2) першочерговими є принципи доступності, прозорості внутрішньої форми, комунікативної цінності, можливість одним-двома словами витлумачити значення, „інтернаціональність” фразеологічної одиниці, то для рубіжного та високого

⁵ *Ibidem*, s. 651.

⁶ G. Szpila, *Minimum paremiologiczne języka polskiego, badanie pilotażowe* [w:] „Język Polski”, nr 1, 2002, s. 36-42.

⁷ S. Skorupka, *Idiomatyzy frazeologiczne w języku polskim i ich geneza* [w:] „Slavânskaâ filologîa”, т. 3, 1958, s. 123.

рівнів (B1-B2) важливо брати до уваги пов'язаність із граматичним та лексичним мінімумами та частотність використання фразеологізмів, їх тематичну доречність, а також лінгвокраїнознавчу цінність.

Щодо методики відбору фразеологічних одиниць, релевантних для окреслених цілей, то надійною підмогою тут могли б стати частотні фразеологічні словники та спеціальні навчальні фразеографічні праці. Потребу такого типу фразеологічних навчальних словників відзначає В. Мокієнко у статті *Современная русская и славянская сопоставительная фразеология (синхрония и диахрония)*: „до цього часу ми не маємо фразеологічних словників-мінімумів для носіїв різних мов, для різного етапу навчання і різної професійної орієнтації”⁸. Цікавою є, на наш погляд, методика формування фразеологічного мінімуму, запропонована білоруськими науковцями Л. Волчок та Т. Сасім у статті *Принципы отбора и презентации учебного фразеологического минимума в учебниках русского языка для иностранных учащихся*⁹. Вона передбачає два етапи: етап комплектування вихідного переліку й етап його мінімізації. На першому етапі формування фразеологічного масиву здійснюється способом аналізу слів загального лексичного списку на здатність входити у фразеологічний зворот. На другому – фразеологічні одиниці оцінюються з точки зору власне методичних критеріїв: нормативності, частотності, комунікативної цінності, асоціативної здатності, мовної та граматичної доступності, ситуативно-тематичної приналежності, лінгвокультурознавчої цінності.

За відсутності частотних та спеціальних навчальних фразеологічних словників роботу над формуванням фразеологічних мінімумів можна здійснювати також на базі: А) переліків найбільш уживаних фразеологізмів, дібраних зі шкільних навчальних словників; Б) переліків фразеологізмів, що найчастіше використовуються в підручниках з УМІ (адже до них зазвичай потрапляє вже перевірений практикою мовний матеріал); В) переліків, укладених на підставі опитувань, анкетувань студентів, які допоможуть уточнити ступінь придатності фразеологізмів для засвоєння в різних аудиторіях іноземців, що вивчають українську мову.

З огляду на брак місця для оприлюднення усього відібраного нами фразеологічного матеріалу для рівнів B1-B2, представимо тут лише паремійну частину фразеологічного мінімуму, відібрану нами на основі вибірки із підручників з української мови для аудиторії, рідною мовою якої є інша слов'янська¹⁰, яка,

⁸ V. Mokienko, *Sovremennâa russkââ i slavânskââ сопоставител'naâ fразеологиâ (синхроніâ i диахроніâ)* [v:] „Przegląd Rusycystyczny”, 4, 2008, s. 15.

⁹ L. Volčok, T. Sasim, *Principy otbora i prezentacii učenogo fразеологиčeskogo minimuma v učebnikah russkogo âzika dlâ inostrannyh učašihâ* [v:] *Russkij âzyk kak sredstvo meždunarodnogo i mežnacional'nogo obšeniâ, mežkul'turnoj kommunikacii: materialy Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii*, pod. red. S.V. Šavruk, Minsk 2005, s. 33.

¹⁰ O. Antoniv, L. Paučok, *Ukrains'ka mova dlâ inozemciv: modul'nij kurs*, Kiïv 2012; O. Antoniv, O. Turkevič ta in., *Mij L'viv: navčal'nij posibnik z ukrains'koï movi âk inozemnoï (B2)*, L'viv 2013;

на наш погляд може складатися із 50-60 одиниць. На матеріалі підручників з УМІ ми уклали перелік із 690 паремій, з якого відібрали повторювані в кількох джерелах, а також ті, що відповідають згаданим вище методичним критеріям. Відібраний перелік із 45 паремій ми запропонували у вигляді анкети студентам-полякам, що навчалися на спеціальності „Україністика” у Ягеллонському університеті у 2015 р. (13 осіб)¹¹. Відповіді на запитання анкети дали можливість уточнити цей список, виявши ті паремії, які студенти найбільше А) знають/розуміють; Б) використовують. Результати анкетування підтвердили репрезентативність зробленої вибірки: більшість паремій (44) були позначені студентами, як відомі/зрозумілі, а також як використовувані. Подаємо цей перелік в порядку від найбільш до найменш відомих/уживаних: *Яблуко від яблуні недалеко падає* (13/12¹²); *Робота не вовк – у ліс не втече* (13/10); *Друзі пізнаються в біді* (12/10); *Чим хата багата, тим і рада* (12/9); *Хто рано встає, тому Бог дає* (11/11); *Вірний приятель – то найбільший скарб* (11/7); *Час за гроші не купиш* (11/6); *Чоловік керує світом, а жінка керує чоловіком* (11/2); *Всюди добре, а дома найкраще* (10/8); *Краще пізно, ніж ніколи* (10/8); *Мій дім – моя фортеця* (10/6); *Не навчив батько, не навчить і дядько* (10/3); *Краще гірка правда, ніж солодка брехня* (9/6); *Чого Івась не навчився, того й Іван не буде знати* (8/5); *Яке коріння, таке й насіння* (8/2); *На своїм подвір'ї і собака пан* (8/1); *Знайся кінь з конем, а віл з волом* (8/1); *У короткого розуму язик довгий* (7/4); *Хто питає, той не блудить* (7/4); *Кожна жаба своє болото хвалить* (7/3); *Лінивий двічі робить, а скупий двічі платить* (7/2); *Поганий на вроду, але гарний на вдачу* (7/1); *Язык до Києва доведе* (6/3); *Очам страшно, а руки роблять* (6/1); *Не помучишся – не научишся* (6/1); *На злодію шапка горить* (5/3); *Як дід до баби, так і баба до діда* (5/2); *Сім раз відміряй, а один раз відріж* (5/2); *Моя хата скраю* (5/2); *Вчителя і дерево пізнають з плодів* (4/0);

О. Antoniv, S. Romanuk, O. Sinčak, *Ukraina – Pol'sa. Dialog kultur: Podręcznik do nauki języka ukraińskiego*, Warszawa 2014; S. Derba, *Znajomstvo z Ukraïnouï (navč. posibn. z ukraińs'koï movi dlâ inozemnih studentiv)*, Kiïv 2011; Ā. Klûčkovs'ka, O. Palins'ka, O. Ptašnik, O. Turkevič, B. Sivanič, G. Šmilo, *Mandrivka Ukraïnouï: navčal'nij posibnik z ukraińs'koï movi âk inozemnoi (riven' B2)*, L'viv 2012; T. Frolova, *Ukraïns'ka za 26 dniv: Ukraïns'ka dlâ tih, hto ii ne vivčav: Navč. posib*, Kiïv 2004; G. Švec', *Znajomtesâ: Kiïv: Navčal'nij posibnik z ukraińs'koï movi dlâ studentiv-inozemciv*, Kiïv 2011; B. Zinkiewicz-Tomanek, O. Baraniwska, *Język ukraiński dla początkujących*, Kraków 2012; S. Delura, U. Drobiszewska, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka, *Z ukraińskim na ty – podręcznik do nauki języka ukraińskiego, poziom średnio zaawansowany*, cz. 1, Warszawa 2013; S. Delura, M. Jeż, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka, *Z ukraińskim na ty – podręcznik do nauki języka ukraińskiego, poziom średnio zaawansowany*, cz. 2, Warszawa 2014.

¹¹ Анкетування проводилося в рамках виконання проекту „Глотодидактичний вимір української фразеології” Еразмус Мундус на Кафедрі україністики Ягеллонського університету в 2014-2015 рр.

¹² Перша цифра означає кількість опитаних студентів, що позначили паремію як відому, а друга – кількість студентів, що використовують її у своєму мовленні.

Що хрін, що гірчиця – невелика різниця (4/0); Не ліз поперед батька в пекло (3/2); Блудний син (3/2); На язиці густо, а на ділі пусто (3/1); Де тонко, там і рветься (3/0); Дружній череді вовк не страшний (3/0); Як сорочка біла, то й жінка мила (3/0); Дружній череді вовк не страшний (3/0); День довгий, а вік короткий (3/0); Не було д обра змалку, не буде й до останку (2/1); Семеро одного не ждуть (2/1); Один у полі не воїн (2/1); Нехай буде гречка, аби не суперечка (1/0); Вдома і стіни допомагають (гріють) (1/0). Як бачимо, більша частина прислів'їв із цього переліку можуть увійти до модельованого фразеологічного мінімуму (лише одне прислів'я не було відоме жодній особі: *Заблудитися серед трьох сосен*).

Вважаємо за доцільне розширити паремійний мінімум комунікативами на зразок: *Хай тобі грець! Чорта з два! Трясця (твоїй матері)! – незадоволення, заперечення; Боже збав! Сохрань Бог! – незгода, заперечення; Слава Богу! Дякувати Богові! – радість, полегшення, задоволення; Ні пуху ні пера! Бог на поміч! – побажання успіху; жартівливими прокльонами, що використовуються для пом'якшення вираження незадоволення: *Бодай вам гарбуз отелився! Щоб тебе качка копнула!* Варто додати також прецедентні та крилаті вислови, що активно використовуються у публічному дискурсі: *Світ ловив мене, та не спіймав; Маємо те, що маємо; Пізнай самого себе; На все свій час;* часто вживані прислів'я: *Краще синиця в жмені, ніж журавель в небі. Кожний Іван має свій план; Сказати легко, та зробити важко; Одна голова добре, а дві ліпше; Не дай, Боже, з Івана пана та ін.**

Створення лексичних мінімумів і словників, орієнтованих на конкретний етап навчання, має брати до уваги принцип градуальності в навчанні, що передбачає розумну послідовність і спадкоємність у введенні мовних одиниць¹³. Варто зазначити, що представлена тема залишається перспективною для продовження досліджень, основними напрямками яких могли б стати: 1) створення єдиного фразеологічного мінімуму української мови; 2) створення й аналіз фразеологічного мінімуму української мови для початкової, середньої та вищої школи; 3) порівняльний аналіз фразеологічного мінімуму української мови з наявними навчальними фразеологічними словниками.

ЛІТЕРАТУРА

Andršina N., *Leksičeskie minimumy po russkomu ōzyku kak inostrannomu: problema otbora leksičeskih i frazeologičeskikh edinic* [w:] „Problemy istorii, filologii, kul'tury”, nr 3(33), 2011, s. 649-652.

¹³ Про фразеологічний мінімум з УМІ для рівнів А1-А2 див. статтю G. Kuz', *Frazeologičnij minimum z ukraїns'koї movi dlā slovac'komovnih studentiv (počatkovij ta bazovij rīvnī , A1-A2)* [v:] „Studia Slovakistika”, 19, Užgorod 2019, s. 80-82.

- Antoniv O., Turkevič O. ta in., *Mij L'viv: navčal'nij posibnik z ukraïns'koï movi âk inozemnoï (B2)*, L'viv 2013.
- Antoniv O., Paučok L., *Ukraïns'ka mova dlâ inozemciv: modul'nij kurs*, Kiïv 2012.
- Antoniv O., Romanûk S., Sinčak O., *Ukraïna – Pol'sa. Dialog kultur: Podręcznik do nauki języka ukraińskiego*, Warszawa 2014.
- Delura S., Drobiszewska U., Kononenko I., Mytnik I., Romaniuk S., Saniewska M., Wasiak E., Zambrzycka M., *Z ukraińskim na ty – podręcznik do nauki języka ukraińskiego, poziom średnio zaawansowany, cz. 1*, Warszawa 2013.
- Delura S., Jeż M., Kononenko I., Mytnik I., Romaniuk S., Saniewska M., Wasiak E., Zambrzycka M., *Z ukraińskim na ty – podręcznik do nauki języka ukraińskiego, poziom średnio zaawansowany, cz. 2*, Warszawa 2014.
- Derba S., *Znajomstvo z Ukraïnoû (navč. posibn. z ukraïns'koï movi dlâ inozemnih studentiv)*, Kiïv 2011.
- Frolova T., *Ukraïns'ka za 26 dniv: Ukraïns'ka dlâ tih, hto iï ne vivčav: Navč. posib*, Kiïv 2004.
- Ključkovs'ka Ā., Palins'ka O., Ptašnik O., Turkevič O., Sivanič B., Šmilo G., *Mandrivka Ukraïnoû: navčal'nij posibnikz ukraïns'koï movi âk inozemnoï (riven' B2)*, L'viv 2012.
- Mokienko V., *Frazeologiâ obučaemogo i frazeologiâ obučaïšego (problemy metodiki osvovniâ frazeologizmov)* [v:] „Vestnik RUDN. Seria Russkij i inostrannyj âzykii metodika ih prepodavaniâ”, 15(3), 2017, s. 333-345.
- Mokienko V., *Sovremennaâ russkaâ i slavânskaâ sopostavitel'naâ frazeologiâ (sinhroniâ i diahroniâ)* [v:] „Przegląd Rusycystyczny”, nr 4, 2008, s. 9-26.
- Skorupka S., *Idiomatyzmy frazeologiczne w języku polskim i ich geneza* [v:] „Slavânskaâ filologiâ”, t. 3, Moskwa 1958, s. 123-155.
- Szpila G., *Minimum paremiologiczne języka polskiego, badanie pilotażowe* [v:] „Język Polski”, 1, 2002, s. 36-42.
- Švec' G., *Znajomtesâ: Kiïv: Navčal'nij posibnik z ukraïns'koï movi dlâ studentiv-inozemciv*, Kiïv 2011.
- Volčok L., Sasim T., *Principy otbora iprezentacii učenogo frazeologičeskogo minimuma v učebnikah russkogo âzika dlâ inostrannyh učašihâ* [v:] *Russkij âzyk kak sredstvo meždunarodnogo i mežnacional'nogo obšeniâ, mežkul'turnoj komunikacii: materialy Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii*, pod. red. S.V. Šavruk, Minsk 2005, s. 33-35.
- Zagal'noëvropejs'ki Rekomendacii z movnoï osviti: vivčennâ, vikladannâ, ocinivannâ*, naukovij redaktor ukraïns'kogo vidannâ d-r ped. nauk, prof. S. Ū. Nikolaëva, Kiïv 2003.
- Zinkiewicz-Tomanek B., Baraniwska O., *Język ukraiński dla początkujących*, Kraków 2012.

У статті йде мова про обсяг і склад фразеологічного мінімуму як необхідного й ефективного елемента формування лінгвокраїнознавчої компетенції у процесі навчання мови на рубіжному та високому сертифікаційних рівнях, окреслено кількісну та якісну структури фразеологічного мінімуму вивчення української мови слов'яномовними студентами, запропоновано перелік паремій як складника описуваного мінімуму.

Для формування переліку паремій було використано матеріал, представлений у підручниках з української мови як іноземної, який мінімізовано відповідно до критеріїв відбору фразеологічного мінімуму для рівнів B1-B2.

Ключові слова: фразеологічний мінімум, лінгводидактика української мови як іноземної, лінгвокраїнознавчі компетенції, слов'яномовна аудиторія.

PHRASEOLOGICAL MINIMUM IN UKRAINIAN FOR SLAVIC STUDENTS (INTERMEDIATE AND UPPER INTERMEDIATE LEVELS, B1-B2)

The article deals with the volume and composition of the phraseological minimum as a necessary and effective element of the formation of linguistic and cultural competence in the process of language learning at intermediate and upper intermediate levels, outlines the quantitative and qualitative structure of the phraseological minimum for learning the Ukrainian language by Slavic students, and offers a list of phraseological units as a component of the described minimum. The material presented in the textbooks of the Ukrainian language as a foreign language was used to form the list of phraseological units, which was minimized according to the criteria of selection of the phraseological minimum for levels B1-B2.

Key words: phraseological minimum, teaching Ukrainian as a foreign language, linguistic and cultural competence, Slavic audience.

zgłoszenie artykułu: 16.01.2020

przyjęcie artykułu do druku: 22.05.2020